

OT-keskus
Vaativinta osaamista lasten, nuorten ja perheiden palveluissa

SAAMELAISTEN LASTEN, NUORTEN JA
PERHEIDEN ERITYISEN VAATIVAN TUEN TARVE
POHJOINEN OSAAMIS- JA TUKIKESKUS, TARVEKARTOITUS

MARI MÄKITALO

29.10.2021

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
2	TAVOITTEET JA TAUSTA.....	3
2.1	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET JA SELVITYKSET	3
2.1.1	<i>Psykososiaalisen tuen selvitys 2021</i>	3
2.1.2	<i>Saamebarometri 2020</i>	5
2.1.3	<i>SÁRA-tutkimushanke 2015–2018</i>	6
2.1.4	<i>Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus 2017</i>	7
2.1.5	<i>Saamebarometri 2016</i>	8
2.2	TARVEKARTOITUKSEN TAVOITE	8
3	SAAMENKIELISTEN JA KULTTUURINMUKAISTEN PALVELUIDEN MERKITYS	9
3.1	SAAMELAISEN TAI SAAMENKIELISEN ASIAKKAAN TUNNISTAMINEN JA SEN MERKITYS.....	10
3.2	LUOTTAMUKSEN MERKITYS	11
3.3	MONIALAINEN JA -AMMATILLINEN SEKÄ RAJAT YLITTÄVÄ YHTEISTYÖ	13
3.4	SAAMELAISYHTEISÖN ERITYISEN VAATIVAN TUEN TARPEET.....	13
4	SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON SEKÄ SIVISTYSTOIMEN AMMATTILAISTEN KOULUTUS- JA MATERIAALITARPEET SEKÄ TOIVEET OSAAMIS- JA TUKIKESKUKSELLE.....	14
4.1	AMMATTILAISTEN KOULUTUSTARPEET	15
4.2	MATERIAALITARPEET.....	15
4.3	AMMATTILAISTEN TOIVEET OSAAMIS- JA TUKIKESKUKSEN KEHITTÄMISTYÖLLE.....	16
5	JATKOKEHITTÄMISTARPEET.....	17
	LÄHTEET	19

1 JOHDANTO

Saamelaiset ovat Euroopan unionin alueella asuva ainoa alkuperäiskansa. Saamelaisia asuu Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän nykyisten valtioiden alueilla eli saamelaisten perinteisillä asuma-alueilla. Saamelaisia on yhteensä noin 75 000–100 000. Eniten saamelaisia asuu Norjassa, Suomessa saamelaisia asuu noin 10 000. Heistä noin 60 % asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Saamen kielet ovat Euroopan alkuperäiskieliä, joita on 10. Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä. Inarinsaamen puhujia on noin 450, koltansaamen puhujia on noin 300 ja pohjoissaamen puhujia on noin 2000. (Saamelaiskäräjät 2021, Arola 2020: 9.)

Saamelaisia edustaa saamelaisten itsehallintoelin, Saamelaiskäräjät. Sen tärkeimpänä tehtävänä on toteuttaa saamelaista kulttuuri-itsehallintoa ja turvata saamelaisen alkuperäiskansakulttuurin kehittymistä ja säilymistä, jotka ovat perustuslaissa Saamelaiskäräjille säädettyjä tehtäviä. Saamelaiskäräjät antaa esityksiä, lausuntoja ja aloitteita viranomaisille, lisäksi se nimeää edustajia eri työryhmiin ja käy eri viranomaisten kanssa neuvotteluita. Saamelaiskäräjälain mukaan viranomaisilla on neuvotteluvollisuus Saamelaiskäräjien kanssa. Velvollisuus neuvotteluista koskee erityisesti merkittäviä ja laajakantoisia toimenpiteitä, jotka voivat vaikuttaa saamelaisten asemaan alkuperäiskansana. Yksi neuvotteluvollisuuden alaisista asioista on sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittäminen. Sillä on 21 jäsentä ja neljä varajäsentä, jotka valitaan vaaleilla joka neljäs vuosi. Saamelaiskäräjät perustettiin vuonna 1996 omalla laillaan, joka on laki saamelaiskäräjistä 974/1995. Saamelaiskäräjät on itsenäinen Suomen valtion viranomaisista ja sen toiminta kuuluu oikeusministeriön hallinnonalalle. Saamelaiskäräjät toimii valtion rahoituksella, Saamelaiskäräjien kautta myönnetään saamelaisen kulttuurin ja yhdistysten, sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä kasvatustalouden ja saamenkielisten oppimateriaaleihin rahoitus. (Saamelaiskäräjät 2021, Laki saamelaiskäräjistä 974/1995.)

Saamelaisilla on oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin (Suomen perustuslaki 731/1999). Se tarkoittaa, että kielelliset ja kulttuuriset oikeudet ovat saamelaisten perusoikeuksia. Heillä on myös oikeus kehittää kieltään ja kulttuuriaan (Saamen kielilaki 1086/2003). Saamelaisilla on ihmisen koko elämänkaaren mittainen oikeus saada sosiaali- ja terveydenhuollon eri palveluita omalla äidinkielellään sekä palveluntuottajan riittävällä kulttuurin tuntemuksella. Näitä ovat turvaamassa

sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukieliä koskevat useat lait. Saamen kielilaki (1086/2003) velvoittaa viranomaista huolehtimaan muun muassa siitä, että kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä. Näitä oikeuksia ovat lisäksi turvaamassa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukieliä koskevat lait. (Saamelaiskäräjät 2021.) Saamelaisalueen kunnissa on vähän saamen kieliä puhuvia ja kulttuuria riittävästi tuntevia sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella heitä on vieläkin vähemmän. (Lehtola & Ruotsala 2017.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä muodostetaan 21 hyvinvointialuetta, joista yksi on Lapin hyvinvointialue. (Soteuudistus 2021.) Lapin hyvinvointialue kattaa muun muassa saamelaisten kotiseutualueen kunnat. Saamelaisten kotiseutualueella tarkoitetaan Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien alueita sekä Sodankylän kunnassa sijaitsevaa Lapin paliskunnan aluetta (Laki saamelaiskäräjistä 974/1995).

Lapin kuntien ja kuntayhtymien tähän asti tuottamat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut siirtyvät 1.1.2023 hyvinvointialueen vastuulle. Lapin hyvinvointialueen tehtävänä on tukea saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden kehittämistä koko maassa. Lapin hyvinvointialueella saamelaisilla on oikeus käyttää asioidessaan saamen kieliä. (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021 § 5, § 33.) Terveydenhuoltolain mukaan mielenterveystyön tarkoituksena on muun muassa vahvistaa yhteisöjä suojaavilla tekijöillä sekä mielenterveyttä vaarantavien tekijöiden vähentäminen. Terveydenhuoltolaki velvoittaa kuntien viranomaisia järjestämään tarpeellisen mielenterveystyön, jonka tavoitteena on neuvonta ja yhteisöjen psykososiaalisen tuen järjestäminen. (Terveydenhuoltolaki 1326/2010 § 27.)

Suomeen perustetaan uudistuksen myötä viisi osaamis- ja tukikeskusta, joiden tarkoituksena on varmistaa vaativinta erityisosaamista sekä monitieteisyyttä ja integraatiota edellyttävät palvelut. OT-keskukset ovat verkostomainen palvelurakenne, joiden tuki kohdistuu ensisijaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon sekä sivistystoimen lasten, nuorten ja heidän perheidensä parissa työskenteleville ammattilaisille. Osaamis- ja tukikeskusten tehtävänä on myös tutkimustyö ja kehittäminen sekä palveluiden tuottaminen asiakkaille, joiden hoito ja tuki edellyttää kaikkein vaativinta erityisosaamista. Yksi viidestä osaamis- ja tukikeskuksesta on Pohjoinen OT-keskus ja se kattaa saamelaisten kotiseutualueen. (THL 2021.)

Pohjoisen OT-keskuksen alueella on keväällä 2021 tehty alueen erityisen vaativia palvelutarvetta kartoittava kysely työntekijöille. Palvelutarvekartoitusta purettaessa havaittiin, että saamelaisyhteisön erityisyys ei noussut kyselyssä esille. Tämän vuoksi käynnistettiin yhteistyö valitun saamelaisedustajiston kanssa. Yhteistyössä sovittiin taustaselvityksen tekemisestä kirjallisuuteen perehtymällä ja laatimalla tarveselvitys saamelaistan palvelutarpeisiin ja olemassa oleviin palveluihin. Yhteistyön keskiössä on tutkimusnäkökulma. OT-keskuksen toiminnan tavoitteena on käynnistää pilotteja ilmiöistä, jotka nousee alueiden tarpeesta. Näitä ilmiöitä tarkastellaan, laaditaan esiselvityksiä ja mahdollisesti tehdään tutkimusta myöhemmässä vaiheessa. Tämän vuoksi elokuussa 2021 laadittiin uusi kysely, joka kohdistettiin sosiaali- ja terveydenhuollon sekä sivistystoimen perus- ja erityistason työntekijöille, jotka työskentelevät saamelaisyhteisön lasten, nuorten ja heidän perheidensä parissa. Osaamis- ja tukikeskuksen työryhmä on tehnyt suunnittelun ja kehittämistyön alusta asti tiivistä yhteistyötä Saamelaiskäräjien kanssa. Suunnittelussa ja kehittämistyössä otetaan huomioon alkuperäiskansatutkimuksen eettisiä periaatteita, tavoitteena jatkuva ja avoin vastavuoroisuus saamelaisyhteisön kanssa.

2 TAVOITTEET JA TAUSTA

2.1 Aikaisemmat tutkimukset ja selvitykset

Saamelaisyhteisön mahdollisuutta käyttää olemassa olevia saamenkielisiä ja kulttuurinmukaisia palveluita Suomessa on tutkittu paljon. Tutkimuksista karttuneesta tiedosta on laadittu useita selvityksiä ja raportteja, joissa painopiste on ollut perustason palveluissa. Tämän luvun viidessä alakappaleessa on tiivistetysti kerrottu uusimpien saamelaisyhteisön palveluita ja niiden tilaa selvittävästä tutkimuksista.

2.1.1 Psykososiaalisen tuen selvitys 2021

Lapin sairaanhoitopiiri on tuottanut yhdessä Saamelaiskäräjien ja eri tahojen asiantuntijoiden kanssa selvityksen Saamelaisten totuus- ja sovintokomission työn aikaisesta psykososiaalisen tuen tarpeesta. Selvitys perustuu Lapin sairaanhoitopiirin ja valtioneuvoston väliselle sopimukselle yhteistyöstä, jonka tarkoitus on selvittää psykososiaalisen tuen tarve ja sen toteuttamisesta totuus- ja sovintokomission aikana.

Käynnissä olevalla saamelaisten ja Suomen valtion välisen totuus- ja sovintoprosessin tavoitteena on tunnistaa ja arvioida niin nykyistä kuin historiallista syrjintää, valtion sulauttamispolitiikkaa ja oikeuksien loukkauksia. Tavoitteena on selvittää niiden vaikutuksia ja seurauksia saamelaisyhteisöön. Totuus- ja sovintoprosessin tavoitteena on myös edistää yhteyttä saamelaisyhteisön ja Suomen valtion välillä sekä saamelaisten keskuudessa. Totuus- ja sovintoprosessilla pyritään tulokseen, jossa Suomen valtio kantaa vastuun yhdessä saamelaiskäräjien, kolttien kyläkokouksen ja muiden saamelaistoimijoiden kanssa. Komissio pyrkii lisäämään tietoisuutta Suomen alkuperäiskansasta ja vahvistamaan saamelaisten oikeuksien toteutumista. (Erholtz, Eriksen, Heikkilä, Pirkola & Sälevä 2021: 6.)

Kielteisten tapahtumien kokemukset saamen kieliin, kulttuuriin ja elämäntapaan sekä elinkeinoihin ovat käyneet merkittävässä määrin ilmi saamelaisten totuus- ja sovintoprosessin valmistelun yhteydessä järjestettyjen kuulemisten pohjalta. Kuulemisten perusteella saamelaisten luottamus Suomen valtiota kohtaan on heikentynyt. Saamelaiset kokevat oikeutensa kulttuurin ja kielten harjoittamiseen ja ylläpitämiseen vähentyneen. Edelleen kokemus oikeudesta maahan, veteen, luontoon ja siitä nauttimiseen perinteisten elinkeinojen harjoittamiseksi on kaventunut. Selvityksen mukaan niin yksilö- kuin yhteisötason kokemia vääryyksiä ja kaltoinkohtelua voi osittain verrata suuronnettomuutta vastaavaan laajuuteen. Siksi pitkän tähtäimen tärkeänä tavoitteena on saada saamenkieliset ja -kulttuurinmukaiset mielenterveyspalvelut vakiinnutettua ja tosiasiallisesti yhdenvertaistaa (THL 2019) palvelut kaikille sekä edistää kestäväällä tavalla saamelaisten hyvinvointia, joka liittyy olennaisesti saamelaisalueen erityisyyden vaalimiseen. (Erholtz ym. 2021: 6.)

Selvityksen mukaan Saamelaiskäräjien kannanotossa psykososiaalisen tuen tarpeista sanotaan, että on tärkeää yhteistyössä viranomaisten ja Suomen valtion kanssa koota saamelaisten kokemuksia toimista, jotka ovat vahingoittaneet ja vahingoittavat edelleen saamelaiskulttuuria. On tärkeää asettaa totuus- ja sovintokomissio, koska aikaisemmat keinot saamelaisten alueiden ja kulttuurin suojelemisesta eivät ole riittäneet lopettamaan tai muuttamaan saamelaisten assimiloinnin pyrkimyksiä valtaväestöön. Erityisen tärkeänä pidetään komission työtä, jossa puretaan ja autetaan käsittelemään traumoja, joita Saamen kansa, niin yksilöinä kuin yhteisönä, on joutunut kantamaan ylisukupolisesti. Totuus- ja sovintoprosessin aikana ja sen jälkeen Saamen kansalle on tarjottava

riittävästi saamenkielistä ja kulttuurinmukaista psykososiaalista tukea ja apua. (Erholtz ym. 2021: 25.)

Selvityksessä esitetään totuus- ja sovintoprosessin aikana ja sen jälkeen järjestettävän psykososiaalisen tuen mallia saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palveluiden järjestämiseksi. Mallin mukaan tuki kohdistetaan ennen kaikkea heille, jotka osallistuvat totuus- ja sovintoprosessiin jakamalla oman tarinansa ja kokemuksensa, mutta myös heille, jotka työnsä puolesta kokoavat ihmisten tarinoita ja kokemuksia sekä kuuntelevat ja kirjaavat niitä. (Erholtz ym. 2021: 51.)

Psykososiaalisen tuen mallissa ehdotetaan perustettavaksi saamenkielisen ja kulttuurinmukaisen palveluiden palveluyksikkö. Sen tehtävänä olisi tuottaa kulttuurin ja kielenmukaisia palveluita. Kolmannen sektorin toimijat kuuluisivat omalta osaltaan mukaan tähän toimintaan. Lisäksi on tarpeellista kehittää osaamisen verkosto, joka koordinoi koulutuksen kehittämistä, saamenkulttuurin- ja kielenmukaisten ammattilaisten verkostoa sekä koordinoi Suomen, Ruotsin ja Norjan sekä eri toimijoiden välistä yhteistyötä. (Erholtz ym. 2021: 52.)

Suomen nykyisessä sosiaali- ja terveydenhuollossa ei ole juurikaan saatavissa saamenkielisiä eikä -kulttuurinmukaisia psykososiaalisen tuen palveluita. Se palvelu, mitä tällä hetkellä on saatavilla, käsittää muutaman pohjoissaamenkielisen sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisen. Tämä tarkoittaa, että inarin- ja koltansaamenkielisiä psykososiaalisen tuen ammattilaisia ei ole lainkaan. (Erholtz ym. 2021: 45.) Valtioneuvosto asetti saamelaiden totuus- ja sovintokomission 28.10.2021.

2.1.2 Saamebarometri 2020

Saamebarometri 2020 on Oikeusministeriön teettämä tutkimus, joka selvitti saamelaiden ja saamenkielisten kokemuksia kielellisestä ilmapiiristä, saamenkielisistä palveluista ja oikeuksien toteutumisesta koskien kielellisiä oikeuksia. Saamebarometri 2020 on toteutettu Oulun yliopiston Giellagas-instituutin ja oikeusministeriön yhteishankkeena ja siinä oli mukana niin saamelaiden kotiseutualueen kuin sen ulkopuolella asuvat saamelaiset. Saamebarometri on osa vaalikausittain, joka neljäs vuosi, eduskunnalle annettavaa hallituksen kertomusta kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja toimii olennaisena osana saamelaisyhteisön kielellisten oikeuksien toteutumisen mittarina. Olennaiseksi ja totuutta vastaavaksi sen tekee se, että se on saamelaisyhteisön oma

kokemus ja kertomus sen hetkisestä tilanteesta. Saamebarometri koskee laajasti eri palveluita, kuten sosiaali- ja terveys- sekä sivistyspalveluita. Barometrin mukaan saamelaisyhteisössä palveluista tärkeimpinä pidetään terveyspalveluita. Niiden lisäksi tärkeinä pidetään sivistys- ja sosiaalipalveluita sekä poliisin palveluita. (Arola 2020: 8.)

Saamebarometri 2020 selvityksen mukaan puutteellisena koettiin saamenkielisistä palveluista tiedottamista sekä palveluiden saatavuus koettiin yleisesti huonona. Saamelaisten kotiseutualueella kielen- ja kulttuurinmukaisten palveluiden saatavuutta piti hyvänä ainoastaan 7 % vastaajista. Kun saamenkielisiä ja kulttuurinmukaisia palveluita ei ole saatavilla, niistä tiedotetaan huonosti ja palvelut ovat huonosti toimivia, seurauksena vaikuttaisi olevan, että saamenkielisiä palveluita ei pyritä saamaan. Ilmiöön näyttäisi vaikuttavan myös negatiivinen ja vaihteleva kieli-ilmapiiri. (Arola 2020: 8.)

Vaihtelevaan kieli-ilmapiiriin vaikuttaa selvityksen mukaan se, että puolet vastaajista oli kohdannut kotiseutualueellaan ennakkoluuloja ja häirintää sekä kokenut syrjintää puhuessaan saamea. Ennakkoluuloja, häirintää ja syrjintää kohtasi kaksi kolmasosaa saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvista saamelaisista. (Arola 2020: 69.)

2.1.3 SÁRA-tutkimushanke 2015–2018

Lapin yliopisto on toteuttanut vuosina 2015–2018 SÁRA eli Sápmelaččaid buresbirgen ja ovttaveardásašvuolta -fidnu eli saamelaisten hyvinvointi ja yhdenvertaisuus -hankkeen. SÁRA - tutkimushankehanke on osa laajempaa saamelaisten hyvinvointipalveluita koskevaa tutkimuskokonaisuutta. Buorre eallin gávpojis eli saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut kaupungissa tutkimus selvitti kaupunkisaamelaisten hyvinvointia ja sosiaalisen osallisuuden näkökulmasta tarkasteltuna arjessaan pärjäämistä. Tutkimuksessa selvitettiin kaupunkisaamelaisten mahdollisuutta elää omien kulttuurisidonnaisten arvojensa mukaista elämää. (Heikkilä, Laiti-Hedemäki & Miettunen 2019.)

Tutkimushankkeen ensimmäisessä osassa selvitettiin saamelaisten näkemyksiä ja kokemuksia hyvinvointipalveluista saamelaisten kotiseutualueella. Buorre eallin ja buresveadjinbálvalusat eli saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut -tutkimuksen mukaan palvelutyytyväisyys ja

palveluiden saatavuus ovat selvästi Suomen keskimääräistä tasoa alhaisemmat. Palveluiden saatavuuteen vaikuttaa eniten etäisyys palveluiden luo. Se asettaa saamelaiset asuinpaikkansa perusteella eriarvoiseen asemaan. (Heikkilä, Laiti-Hedemäki & Pohjola 2013: 3.)

Tutkimushankkeen toinen osa Buorre eallin gávpogis – Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut kaupungissa koski kaupunkisaamelaisten hyvinvointia ja -palveluita. Tutkimuksen mukaan saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamen kielten asema on huolestuttava. Tutkimuksesta kävi ilmi, että kaupunkisaamelaiset kokevat palvelutyytymättömyyttä. Tyytymättömyyttä aiheuttaa se, ettei palveluita ja hoitoa ole mahdollista saada saamen kielillä eikä riittävällä kulttuurisella osaamisella. Etenkin nuorten kaupunkisaamelaisten hyvinvoinnin haasteena on huonompana koettu henkinen hyvinvointi ja syrjintä. Kaupungeissa suomen kielellä toteutettavat palvelut ja työelämä eivät tue riittävästi saamen kielten ja kulttuurin säilymistä ja vahvistumista. (Heikkilä ym. 2019: 1.) Palveluiden järjestämisessä voi olla haasteita, sillä saamenkielistä sote-henkilöstöä on saamelaisten kotiseutualueella vähän ja kotiseutualueen ulkopuolella kaupungeissa vielä vähemmän. (Heikkilä ym. 2019: 259.)

2.1.4 Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus 2017

Saamelaiskäräjät on teettänyt saamenkielisten palveluiden nykytilakartoituksen. Se on tehty vuonna 2017 ja sen tavoitteena oli saamelaisten lasten, nuorten ja perheiden palvelutarpeiden selvittäminen sekä tehdä näkyväksi saamelaisten oikeuksia alkuperäiskansana ja korostaa kielen ja kulttuurin merkitystä saamelaisten omien voimavarojen vahvistajana. Kartoituksen mukaan yhdenvertaisuuden toteutumattomuus tulee selkeällä tavalla esille esimerkiksi siinä, että saamelasille ei ole terveydenhuollossa kehitetty ennaltaehkäiseviä toimia tai palveluita samalla tavalla kuin valtaväestölle. Terveiden ja hyvinvoinnin edistäminen edellyttää saamelaiskulttuuriin perehtymisen lisäksi perehtyneisyyttä hyvinvoinnin tekijöihin. (Lehtola & Ruotsala 2017: 37.)

Suurimmat haasteet selvityksen mukaan liittyvät asenteisiin, resursseihin sekä saamenkielisen koulutetun henkilöstön puutteeseen. Selvityksessä todetaan, että tarvitaan selkeitä suunnitelmia ja tahtotilaa saamenkielisten palveluiden saatavuuden parantamiseksi. Tarvitaan myös koulutus- ja aluepoliittisia toimenpiteitä, taloudellista panostusta sekä asenneilmapiirin muutosta.

Keskeisimmät kehittämiskokonaisuudet liittyvät muun muassa uudenlaisiin kulttuurinmukaisiin palvelu- ja toimintamallien kehittämiseen, saamenkielisen palvelukokonaisuuden koordinointiin ja ohjaukseen sekä saamenkielisen henkilöstön saatavuuteen. Suositukset saamelaisten terveyspalveluiden kehittämiseksi löytyvät Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoituksesta (Lehtola ym. 2017: 39.)

2.1.5 Saamebarometri 2016

Ensimmäinen Saamebarometri vuodelta 2016 on Oikeusministeriön teettämä tutkimus, joka selvitti saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumista saamelaisten kotiseutualueella. Sen painopiste oli erityisesti sosiaali- ja terveyspalveluissa. Selvityksessä huomioitiin kansalaisten näkökulma siitä, kuinka merkityksellisenä he pitävät saamenkielisiä palveluita ja niiden saatavuutta. (Pasanen 2016.)

Tutkimuksesta selvisi, että saamenkielisiin palveluihin liittyvät oikeudet saamelaisten kotiseutualueella toteutuvat heikosti. Saamelaisten kotiseutualueesta heikoin tilanne oli Sodankylässä sekä inarin- ja koltansaamen puhujilla. Parhaiten kielelliset oikeudet palveluissa toteutuivat Utsjoen kunnassa. Tutkimuksesta kävi ilmi, että saamelaisten kotiseutualueen kuntalaisten kielen ja kulttuurinmukaiset palvelut olivat usein yksittäisten työntekijöiden varassa. Erityisen surullisena pidettiin vanhuksille ja lapsille suunnattujen palveluiden puutteita. (Pasanen 2016: 5.)

2.2 Tarvekartoituksen tavoite

Pohjoinen osaamis- ja tukikeskus kartoitti elokuussa 2021 saamelaisten lasten, nuorten ja perheiden parissa työskenteleviltä sosiaali- ja terveydenhuollon sekä sivistystoimen ammattilaisilta erityisen vaativien palvelujen tarpeita. Pohjoisen OT-keskuksen tarvekartoituksen tarkoituksena oli saada tietoa sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kasvatusalan ammattilaisten näkemyksistä koskien saamelaislasten, -nuorten ja heidän perheiden erityisen vaativien palveluiden tarpeista, ammattilaisten kieli- ja kulttuurinen osaaminen huomioiden. Tarkoituksena oli myös kartoittaa ammattilaisten koulutustarpeita ja toiveita osaamis- ja tukikeskuksen kehittämistyöhön. Kyselyllä haluttiin lisäksi tietoa saamelaisen tai saamenkielisen asiakkaan tunnistamisesta ja sen merkityksestä.

Pohjoisen osaamis- ja tukikeskus työryhmän teettämä tarvekartoitus saamelaisyhteisöön tehtiin yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa. Alkuperäiskansatutkimuksen tutkimuseettisten ja hyvien käytänteiden mukaan on erityisen tärkeää, että Saamelaiskäräjät on tarvekartoituksessa mukana alusta alkaen tulosten analyysiin ja loppuraporttiin asti. Kyselyä laadittaessa sen sisällön tarkkaa muotoilua ja asioiden merkityksistä on haluttu kuulla Saamelaiskäräjien näkemystä ja tietämystä, jotta varmistetaan sisällön korkea laatu ja kysymysten täsmällisyys. Työryhmä pitää tärkeänä, että kyselyn anonymisoituja tuloksia tarkastellaan ja tulkitaan yhdessä Saamelaiskäräjien kanssa sekä tulokset loppuraportin muodossa tavoittaa Saamelaiskäräjät.

Työryhmän taustakeskustelussa nousi esiin jo tiedossa olevia ongelmakohtia. Työryhmässä tunnistettiin tarve selvittää saamelaisyhteisön parissa työskentelevien ammattilaisten kykyä tunnistaa saamenkieliset tai saamelaiset asiakkaat sekä tunnistamisen merkitystä. Haluttiin myös selvittää kielen- ja kulttuurinmukaisten palveluiden toteutumista sekä sitä, vastaako nykyinen palvelupolku laadultaan ja määrältään palveluiden saatavuuden tarvetta. Selvitettiin myös, mitä erityisen vaativia palveluita oli kohdattu ja mille palveluille olisi ollut tarvetta. Lisäksi kyselyllä selvitettiin saamen kielten ja kulttuurinmukaisten palveluiden yhteydessä konsultoinnin mahdollisuutta, moniammatillisten yhteistyöverkostojen sekä rajat ylittävien vaativien palveluiden käyttöä ja tavoitettavuutta sekä ammattilaisten koulutustarpeita ja OT-keskuksen kehittämiseksi kohdistuvia toiveita ja odotuksia. Selvitys tehtiin Webropol-kyselyn avulla. Kysely lähetettiin 343 ammattilaiselle. Kyselyyn vastasi 61 ammattilaista. Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä sivistystoimen vastaajat jakaantuivat aloittain siten, että kutakin alaa edusti kolmasosa.

3 SAAMENKIELISTEN JA KULTTUURINMUKAISTEN PALVELUIDEN MERKITYS

Kolmannessa luvussa kerrotaan OT- tarvekartoituksen tuloksista neljässä alaluvussa, jotka ovat saamelaisen tai saamenkielisen asiakkaan tunnistaminen ja sen merkitys, luottamuksen merkitys, monialainen ja –ammatillinen sekä rajat ylittävä yhteistyö. Kolmannen luvun viimeisessä alakappaleessa kerrotaan saamelaisyhteisön erityisen vaativan tuen tarpeista.

3.1 Saamelaisen tai saamenkielisen asiakkaan tunnistaminen ja sen merkitys

Asiakkaan tunnistamattomuus saamenkieliseksi tai saamelaiseksi oli aikaisemmissa tutkimuksissa ja selvityksissä tunnistettu ongelmakohta. Osaamis- ja tukikeskuksen kyselyn vastauksista kävi ilmi, että tunnistaminen koettiin tärkeäksi, jotta työntekijä voi ottaa kulttuurisen taustan huomioon ja käymään keskustelua saamen kielillä. Tunnistamista pidettiin tärkeänä luottamuksellisen asiakassuhteen luomisen kannalta ja asiakkaan kohtaaminen yksilöllisesti mahdollistui vastaajien mukaan tunnistamisen kautta. Kyselystä selvisi, että tunnistamisella koettiin olevan olennainen yhteys kontaktin luomisessa sekä tilanteen arviointivaiheessa ja palveluiden jatkosuunnittelussa. Asiakkaan tunnistamiseen liittyen vastaajat toivat esille saamelaisen asiakkaan vaikeutta hakeutua viranomaisen avun piiriin. Tämän arveltiin osittain johtuvan aikaisemmista saamenkielen- ja kulttuurinmukaisten palveluiden huonoista viranomaiskokemuksista ja assimilaatiopolitiikan seurauksena traumatisoivista ylisukupolvisista kokemuksista, joihin liittyy myös kielen menettämisen pelko sekä häpeä.

Parhaiten saamenkieliset asiakkaat tunnistivat ne ammattilaiset, jotka olivat itse saamen kielen taitoisia. Ammattilaiset, jotka käyttävät saamen kieliä työssään, kokivat, että saamelaisyhteisön lapset, nuoret ja perheet eivät tule riittävällä tavalla autetuiksi. Asiakkaan kieli- ja kulttuuritaustan tunnistamisella vaikuttaisi kyselyn mukaan olevan vaikutusta siihen, kuinka kaksikielisyys vaikuttaa oman erikoisalansa tutkimisen tuloksiin ja niiden tulosten tulkintaan. Asiakkaan tunnistamisella koettiin olevan vaikutusta myös siihen, millaiseen hoito- tai kuntoutusmuotoon ammattilainen jatkosuosituksessaan päätyy. Tunnistamisella oli merkitystä asiakkaan oikeisiin palveluihin kohdentamisessa sekä turvallisen ja luottamuksellisen ilmapiirin luomisessa. Saamelaisen asiakkaan tunnistamattomuudesta johtuen on siis mahdollista, että asiakassuhteessa tutkimuksen tai arvioinnin tulos tulee tulkituksi puutteellisesti, mikä puolestaan voi johtaa asiakkaan epäedullisen tai jopa tuloksettoman hoitopolun valintaan tai aiheuttaa viiveitä diagnoosin asettamiseen.

Kyselyn tulosten mukaan ammattilaiset tunnistavat saamenkielisen tai saamelaisen asiakkaan enimmäkseen tuntemalla asiakkaan entuudestaan 67 % (n=41) tai päättelemällä nimestä tai muusta taustatiedosta 61 % (n=37). Myös se, että asiakas tuo itse kieli tai kulttuuritaustansa esille 57 % (n=35) ja ammattilainen kysyy asiakkaan kieli- tai kulttuuritaustaa 57 % (n=35) ovat käytettyjä

keinoja tunnistaa asiakas saamelaiseksi. Sen sijaan asiakastietojärjestelmästä saamelainen asiakas tunnistetaan huonommin, 23 % (n=14).

Ammattilaisten saamen kielitaidon heikkous tai sen puute oli yhteydessä saamelaisen asiakkaan huonoon tunnistamiseen tai sen tärkeäksi kokemiseen. Kun ammattilaisen kielitaito oli heikko tai sitä ei ollut lainkaan, asiakkaan tunnistamista saamelaiseksi ei pidetty tärkeänä. Vastausten analysointi paljasti samassa yhteydessä kulttuurisen kompetenssin alhaisen arvostuksen ja saamelaisen tunnistamisen merkityksen ei tärkeäksi. Ammatilliset, jotka käyttivät suomen kieltä työssään, kokivat, että saamelaiset osaavat hyvin tai tarpeeksi hyvin suomen kieltä ja saamen kieli jää vähäiseksi ja/tai on unohtunut. Vastaajien näkemys on ristiriidassa saamen kielilain 1086/2003 § 4 kanssa, jossa todetaan, että viranomaisen ei saa rajoittaa tai kieltäytyä toteuttamasta kielellisiä oikeuksia sillä perusteella, että saamelainen osaa myös muuta kieltä, kuten suomea tai ruotsia.

Ammattilaisten saamen kielitaidon puute luo haasteita työhön. Ammatilliset toivat esille arkuutta käyttää saamen kieltä työssä ja toivoivat siihen lisäkoulutusta ja rohkaisua kielen käyttöön. Tulkkien käyttö työssä koettiin kankeana ja sillä oli negatiivista vaikutusta luottamuksellisen suhteen syntymiseen.

Ammattilaisten kokemat tiedot saamelaisten kielellisistä oikeuksista tunnistetaan pääosin hyvin, 34 % (n=21) tai melko hyvin 34 % (n=21). Kyselyn tulosten perusteella ammatilliset tuntevat siis verrattain hyvin saamelaisten kielelliset oikeudet, sillä huonosti kielelliset oikeudet sanoo tuntevansa vain 3 % vastaajista (n=2). Myös ammatillaisten arvio työnantajan kielellisten oikeuksien tunnistajana on hyvä. 44 % (n=27) arvioi työnantajan tunnistavan saamelaisten kielelliset oikeudet hyvin. 2 % (n=1), arvioi työnantajan tunnistavan saamelaisten kielelliset oikeudet huonosti ja 10 % (n=6), vastaajista kokee, että ei osaa sanoa tunteeeko työnantaja oikeudet.

3.2 Luottamuksen merkitys

Kyselyn vastauksissa tuotiin usein esille luottamuksen merkitystä asiakassuhteessa. Vastauksista kävi ilmi, että saamelaisten asiakkaiden aikaisemmat huonot viranomaiskokemukset vaikuttivat jatkossakin asiakassuhteissa luottamusta vähentävänä tekijänä. Huonot viranomaiskokemukset tarkoittavat saamelaisten arjessa kokemia syrjiviä käytänteitä viranomaislaitoksissa, oppilaitoksissa,

sosiaali- ja terveydenhuollossa, tiedotusvälineissä tai työelämässä. Saamelaisten syrjäntäkokemukset ovat SÁRA-tutkimustulosten mukaan varsin yleisiä. (Heikkilä ym. 2019: 237.) Vastaajat toivat esille esimerkiksi saamelaisen asiakkaan luottamuspujaa suomenkielistä työntekijää tai suomalaista palvelupolkua kohtaan. Luottamus koettiin tärkeänä myös syvemmän yhteyden luomisessa, väärinkäsitysten minimoinnissa ja sitä pidettiin edellytyksenä yhteistyölle. Luottamuksen merkitys korostui asiakkaiden elämän kriisitilanteiden tukipalveluissa. Myös asiakkaan korkea kynnyks pyytää apua oli yhteydessä luottamukselliseen asiakassuhteeseen ja aikaisempiin huonoihin kokemuksiin.

Saamelaisnuorten parissa työskentelevät ammattilaiset toivat usein esille hankalaa tilannetta, johon vaikutti saamelaisyhteisön pienuus ja henkilöiden tunteminen. Tämä tuli esille nuorten haluttomuutena puhua asioistaan ammattilaisille, jotka saattoivat olla esimerkiksi omien vanhempien ystäviä tai sukulaisia. Vastauksissa kerrottiin, että nuoret kokevat luottamuspujasta johtuvaa turvattomuutta.

Ammattilaiset toivat esille, että asiakas on kokenut haluttomuutta hakeutua palveluihin, kun tarjolla ei ole ollut saamenkielistä ja kulttuurin ymmärtävää palvelua. Saamelainen asiakas on tuonut esille kielen ja kulttuurin menettämisen kipuilua ja luottamuspujaa, johon on vaikuttanut ylisukupolviset traumat, joka on edelleen aiheuttanut yhteisön ulkopuolelle jäämistä.

Luottamus arvona nousi vastauksissa esille tasa-arvon toteutumisen toiveena palvelupoluissa, joissa kerrottiin saamenkielisten ja -kulttuurinmukaisten erityisen vaativien palveluiden kehittämisen toiveista.

Ammattilaiset kertoivat, että kokevat luottamusta keskenään moniammatillisissa yhteistyöverkostoissa, mutta toivat esille, että saamelaisen asiakkaan kannalta luottamuksellisuus ei aina toteudu. Tähän vaikutti vastaajien mukaan pienet yhteisöt, tabut, vuorovaikutus ja palvelupolkuun hakeutumisen vaikeus, asiakkaan aikaisemmat huonot kokemukset sekä palveluissa kulttuurisen kompetenssin puute.

3.3 Monialainen ja -ammattillinen sekä rajat ylittävä yhteistyö

Kyselyyn vastanneet toivat esille monialaisen ja moniammatillisen yhteistyön eri kielisten palveluiden puuttuvan lähes kokonaan. Tämä oli nähtävissä vastaajien mukaan selvimmin tilanteissa, joissa saamelainen asiakas ohjattiin saamenkielisistä peruspalveluista suomenkielisiin erityisen vaativiin palveluihin. Ammatillaiset kertoivat tekevänsä moniammatillista yhteistyötä perus- ja erityisen vaativan palvelun kesken suomen kielellä. Rajat ylittävää yhteistyötä tehdään vastaajien mukaan jonkin verran, mutta yhteistyötä varjostavat osittain tietämättömyys rajat ylittävistä palveluista, lähetteen toimittamisen ja tietojen siirron pulmat. Asiakkaalle rajat ylittävät palvelut ovat hyvä apu, mutta vastaajat toivat esille pitkiä välimatkoja palveluiden pariin, jolloin esimerkiksi asiakkaan elinkeinon harjoittaminen voi häiriintyä.

Saamelaisalueella osa sosiaali- ja terveyspalveluista järjestetään rajat ylittävän yhteistyön kautta. Ruotsin ja Norjan puolen palvelut palvelevat erityisesti pohjoissaamen puhujia, sillä pohjoissaamea puhutaan Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Vastaajat kertoivat kaipaavansa rajat ylittävältä moniammatilliselta yhteistyöltä selkeämpää ja aktiivisempaa yhteistyötä, vaikka toisaalta kertoivat kokevansa, että monialainen yhteistyö puuttuu. Samoin vastauksista kävi ilmi, että rajat ylittävät palvelut voivat olla kankeita käytössä eikä palveluita osata käyttää riittävästi. Näinä aikoina myös koronapandemia on tuonut omat haasteensa rajat ylittävien palveluiden käyttöön, kun valtioiden rajat ovat olleet suljettuina.

3.4 Saamelaisyhteisön erityisen vaativan tuen tarpeet

Lapin sairaanhoitopiirin tekemän selvityksen mukaan saamelaisyhteisön erityisen vaativan tuen tarve on psykososiaalinen tuki. Psykososiaalisen tuen tarve tulee korostumaan totuus- ja sovintokomission työn aikana ja sen jälkeen. (Erholtz ym. 2021: 51.) Psykososiaalisen tuen tarve nousi esiin myös Pohjoisen OT-keskus-hankkeen kyselyssä. Vastanneet ammatillaiset kertoivat psykososiaalisen tuen lisääntyvästä tarpeesta liittyen saamelaisyhteisön ylisukupolvisiin traumaattisiin tapahtumiin. Vastaajat kertoivat niiden aiheuttaneen monialaista ongelmaa sekä sitä, että rakenteellisen rasmin olemassaolo yhä tänä päivänä mahdollistaa traumaattisten kokemusten jatkosiirtymisen tuleville sukupolville.

Kun kysyttiin mille vaativinta erityisosaamista edellyttävälle palveluille olisi ollut tarvetta, eikä palvelua ollut saatavilla, vastaajat kertoivat sosiaali- ja terveystalveluiden tuen tarpeiksi etenkin lasten ja nuorten mielenterveystalvelut ja erityisen vaativan perhetyön, perhekuntoutuksen sekä vammaistalvelut ja erityishuoltoapiirien kehitysvammaistalvelut.

Erikoissairaanhoidon talvelutarpeista useimmin mainittiin aikuis-, lasten- ja nuorisopsykiatria sekä lastentaudeista foniatria. Varhaiskasvatus ja opetustalveluiden tuen tarpeista mainittiin useimmin erityisvarhaiskasvatus sekä erityisopetuksen ryhmät ja erityisopetuksen yksikkö. Vastauksissa nousivat esiin ensisijaisesti vastaukset, jotka kytkeytyvät perus- ja erityisen tason talveluihin.

Kyselyssä toistui ensi- ja turvakodin puuttuminen saamelaisen kotiseutualueelta sekä saamenkielisen ja kulttuurinmukaisen erityisen vaativan tuen puute. Myös saamelaisista sijaisperheistä ja perhetyöntekijöistä koettiin olevan pulaa. Vastaajat kertoivat, että saamelaisen erityisalaisten ja -nuorten tarpeisiin liittyvät kuntouttavat tuet ja talvelut sekä materiaalit puuttuivat saamen kielillä lähes kokonaan. Kulttuurinen kompetenssi puuttui vastaajien mukaan erityisen vaativan tuen talveluista kokonaan. Moninkertaisesti vähemmistöryhmien erityisen vaativan tuen talveluista puuttui kielen ja kulttuurin näkökulma. Vastaajien mukaan se aiheuttaa stressiä arjessa ja talveluissa. Erityisesti mainittiin seksuaalivähemmistöt, seksuaalisesti hyväksikäytetyt ja vammaiset.

4 SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON SEKÄ SIVISTYSTOIMEN AMMATTILAISTEN KOULUTUS- JA MATERIAALITARPEET SEKÄ TOIVEET OSAAMIS- JA TUKIKESKUKSELLE

Neljännessä luvussa kerrotaan ammattilaisten esiin nostamia koulutustarpeista ja tuodaan esille heidän toiveitaan ja kerrotaan vastauksissa vahvasti esille nousseesta materiaalipulasta. Tässä luvussa kerrotaan myös ammattilaisten toiveista, jotka kohdistuvat osaamis- ja tukikeskuksen kehittämistyölle.

4.1 Ammattilaisten koulutustarpeet

Kyselyn vastauksissa korostui ammattilaisten halu osata saamen kieltä ja halu syventää kielitaitoaan arjen työssä niin, että työskentely saamen kielellä saamelaisen asiakkaan kanssa mahdollistuisi. Koulutustarpeista esille nousi kielen lisäksi kulttuurinen osaaminen sekä saamelaisen elinkeinon ja elämäntavan ymmärtäminen. Vastaajat kertoivat, että perheen ja suvun merkityksestä käydyt koulutukset ovat auttaneet syventämään ymmärrystä saamelaisesta kulttuurista. Matalan kynnyksen saamen kielten koulutuksia toivottiin laajasti. Samoin kaivattiin työnantajilta rohkaisua ja kannustusta jo opitun saamen kielen käyttöön työssä.

Vastaajat kertoivat toivovansa enemmän julkista tiedottamista ja yleisen tietämyksen lisäämistä, etenkin erityisen ja vaativan tuen palveluita tuottaville ammattilaisille. Myös tavallisen kansalaisen tietoisuuden saamelaisuudesta toivottiin lisääntyvän. Toive saamenkielisten palveluiden tietoisuudesta ja saatavuudesta sekä saamelaisen kulttuurin erityispiirteistä nousi vastauksissa esille. Vastaajat toivoivat, että saamenkieliset hakeutuisivat useammin sosiaali- ja terveys- sekä sivistysalan koulutuksiin. Toivottiin kulttuurisen osaamisen koulutuksia yhteistyössä rajat ylittävien palveluiden kanssa.

Saamelaisten lasten ja nuorten mielenterveyspalveluihin sekä perhepalveluihin toivottiin koulutusta, joka vahvistaisi työntekijöiden saamelaisen kulttuurin osaamista. Vastauksissa korostui toive, että osaamis- ja tukikeskuksen työntekijöille sekä muille erityistyöntekijöille suunnattaisiin saamen kielten ja kulttuurin koulutusta. Samaa toivottiin myös sosiaali- ja terveydenhuoltoalan oppilaitoksiin. Vastaajat kertoivat, että kielen ja kulttuurin koulutusten edelle voi joskus mennä erityis- ja vaativan tason palveluissa ammattilaisen pätevyys ja riittävä kokemus.

4.2 Materiaalitarpeet

Materiaalipula nousi vastauksissa esille tilanteissa, joissa erityisen vaativan palvelun työntekijä tai peruspalvelun työntekijä teki arviota saamelaisen lapsen tai nuoren palvelun tai hoidon tarpeesta, eikä saamenkielistä materiaalia, esimerkiksi testimateriaalia, ollut lainkaan saatavilla. Saamenkielinen ja kulttuurinmukainen materiaalipula tuli vastauksissa esille muun muassa puhe-, toiminta- ja fysioterapian osalta. Ammattilaiset pelkäsivät materiaalipulan aiheuttavan lasten ja

nuorten diagnoosien viivästymistä ja heillä oli huoli siitä, että ongelmia ei huomata ajoissa, kun saamenkieliset materiaalit ja testimittarit puuttuvat.

Ammattilaiset kertoivat myös, että huolta aiheuttavat vuorovaikutukselliset asiat ja tunnetaidot sekä niihin liittyvät materiaalit saamen kielillä ja kulttuurinen näkökulma huomioiden. Erityistä huolta ammattilaiset toivat LENE- testaajien ja LENE- materiaalien puutteesta. Huolta herätti pohjoissaamenkielisten materiaalien puutteiden lisäksi inarin- ja koltansaamenkielisten materiaalien puute erityispalvelujen ja vaativimman tuen palveluista.

4.3 Ammattilaisten toiveet osaamis- ja tukikeskuksen kehittämistyölle

Tarvekyselyssä nousi vahvasti esille saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten erityisen-vaativan tuen palveluiden kehittäminen. Toivottiin, että terapiapalveluita ei tarjottaisi ainoastaan verkossa, sillä yhteydet ovat paikoin huonot eikä yhdenvertaisuus palveluiden saatavuudessa silloin täyttyisi. Ammattilaiset toivoivat kolmannen sektorin yhteistyön kehittämistä ja että olemassa oleva toiminta-ajatus ulottuisi kaikkiin asiakasryhmiin. Ammattilaiset kertoivat, että pitivät tärkeänä saamelaisten mukaan ottamista kehittämistyöhön, jolloin alkuperäiskansan näkökulma sekä sen sisällä olevien vähemmistöryhmien ääni tulisi kuulluksi OT- kehittämistyötä jatkettaessa.

Vastaajat ehdottivat Pohjoisen osaamis- ja tukikeskuksen jatkotyöryhmälle moniammatillisten osaajien keskusta, josta eri alojen erityisen vaativan tuen palvelun ammattilaiset saisivat tarvittaessa matalan kynnyksen apua työhönsä. Samankaltainen ehdotus on Lapin sairaanhoitopiirin psykososiaalisen tuen selvityksessä, joka koskee saamelaisten totuus- ja sovintokomission työskentelyä. Osaamis- ja tukikeskuksen jatkotyöskentelylle esitettiin toive tasa-arvon säilymisestä ja toteutumisesta, kun kehitetään saamen kielten ja kulttuurinmukaisia erityisen vaativan tuen palveluita.

5 JATKOKEHITTÄMISTARPEET

Tässä saamelaisyhteisön parissa työtätekeville henkilöille toteutetussa tarveselvityksessä nousi esille suurelta osin palveluita, jossa tuottamisvastuu on perus- ja erityistasolla, siellä missä asiakas kohdataan ensimmäisen kerran ja yhteistyötä aletaan rakentaa.

Pohjoisen osaamis- ja tukikeskuksen erityisen vaativan tuen palveluiden tarpeita kartoittavan kyselyn tuloksista käy ilmi, että sosiaali- ja terveydenhuollon sekä sivistystoimen ammattilaiset, jotka tunnistavat saamelaisen asiakkaan saamelaiseksi, pitävät tunnistamista tärkeänä ja edellytyksenä luottamuksellisen asiakassuhteen syntyemiselle. Ammattilaiset, jotka eivät pitäneet saamelaisen asiakkaan tunnistamista tärkeänä, toivat esille, että osaavat vain suomen kieltä ja käyttävät suomen kieltä työssään. Kehittämistyössä on tärkeää kiinnittää huomiota saamelaisten asiakkaiden tunnistamiseen palvelujärjestelmässä. Asiakkaat kohdataan ensin perus- ja erityistasolla, jonka jälkeen työntekijä mahdollisesti konsultoi OT-keskuksen työntekijöitä asiakkaan haastavassa tilanteessa. OT-keskuksen näkökulmasta on tärkeää tiedostaa saamelaisuuteen liittyvät erityispiirteet, jotka voi vaikuttaa yhteistyön rakentumiseen.

Tarvekyselyyn lähes kaikki vastanneet kertoivat, että saamelaisten kielten ja kulttuurinmukaisia palveluita on saatavilla huonosti tai ei lainkaan. Saamelaisyhteisön lasten, nuorten ja heidän perheiden palvelupolun tasa-arvo toteutuu siksi heikosti. Luottamuksen puute nousi vastauksista esille vahvasti. Vastauksissa kerrottiin saamelaisten lasten, nuorten ja perheiden aikaisemmista huonoista, syrjivistä viranomaiskokemuksista ja niiden yhteydestä palveluiden piiriin hakeutumisen vaikeuteen. Näillä arveltiin olevan yhteyttä luottamuksellisen asiakassuhteen muodostumiseen. Palveluita tulisi kehittää siten, että saamelaiset eivät kohtaisi niissä syrjintää ja että niissä voisi rakentua luottamuksellinen asiakassuhde. Kielen- ja kulttuurinmukaiset palvelut pitäisi tulevaisuudessa pystyä tarjoamaan asiakkaille perus- ja erityistasonpalveluissa.

Saamelaisyhteisön lasten, nuorten ja heidän perheiden erityisen vaativan tuen tarpeet ovat myös alkuperäiskansojen usein kohtaamia palvelutarpeita, joista psykososiaalisen tuen tarve on ilmeinen. Saamelaisten ja Suomen valtion välinen totuus- ja sovintoprosessi on käynnistynyt, ja sitä varten Lapin sairaanhoitopiiri on tehnyt selvityksen, jossa määritellään psykososiaalisen tuen tarve niille,

joita totuus- ja sovintokomission työ eniten koskettaa eli saamelaisyhteisön jäsenet ja komissiolle työtä tekevät. (Erholtz ym. 2021: 6.) Saamelaisten koettu historia ja ylisukupolviset traumat sekä niihin liittyvät psykososiaalisen tuen tarpeet nousivat esiin myös OT-hankkeen kyselyssä. Niiden huomioiminen palveluissa vaatii kulttuurisen kompetenssin ja menetelmiin liittyvän osaamisen vahvistamista tulevan OT-keskuksen toiminnassa.

Saamelaisten lasten, nuorten ja heidän perheiden erityisen vaativan tuen palveluiden kehittämisen edellytys on tarvekyselystä nousseiden puutteiden jatkotyöstäminen moniammatillista osaamista ja rajat ylittävää yhteistyötä hyödyntäen. Jatkokehittämisessä on tarve saamelaisen kulttuurin ja saamenkielisen palvelujärjestelmän tuntemukselle, jotta Pohjoisen OT-keskuksen toiminta palvelisi myös saamelaisyhteisöä.

LÄHTEET

Arola, Laura 2020: *Saamebarometri 2020*. Oikeusministeriö, Oulun yliopisto Giellagas-instituutti. [Verkkosivu]. [Viitattu 21.10.2021]. Saatavissa:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162826/OM_2021_1_SO.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Erholtz, Johanna & Eriksen, Heidi & Heikkilä, Lydia & Pirkola, Sami & Sälevä, Tanja 2021: *Selvitys. Psykososiaalinen tuki Saamelaisten totuus- ja sovintokomission työn aikana*. Lapin sairaanhoitopiiri 2021.

Heikkilä, Lydia & Laiti-Hedemäki, Elsa & Pohjola, Anneli 2013: *Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut*. Lapin yliopistokustannus: 2013, Rovaniemi. [Verkkosivu]. [Viitattu 27.10.2021]. Saatavissa:

https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61822/Saamelaisten_hyva_elama_verkkoversiopdfA.pdf?sequence=6&isAllowed=y

Heikkilä, Lydia & Hokkanen, Liisa & Laiti-Hedemäki, Elsa & Miettunen, Tuuli 2019: *Saamelaisten hyvinvointi ja yhdenvertaisuus: hyvinvointipalvelut osallisuuden vahvistamisessa*.

Lapin yliopisto 2019, projekti. [Verkkosivu]. [Viitattu 27.10.2021]. Saatavilla:

https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63895/SARA_GAVPOGIS_valmis20190607%28korj%29-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lehtola, Riitta & Ruotsala, Pia 2017: Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus: *Saamelaisten lasten, nuorten ja perheiden palvelut*. Saamelaiskäräjät, Posken saamelaisyksikkö. [Verkkosivu]. [Viitattu 21.10.2021]. Saatavissa:

https://stm.fi/documents/1271139/4067344/SAAMELAPESelvitys110117_final.pdf/f1418169-7e37-4d7a-803d-30d192ffed5f

Pasanen, Annika 2016: *Saamebarometri 2016*. Oikeusministeriön julkaisu 39/2016. [Verkkosivu]. [Viitattu 21.10.2021]. Saatavissa:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78941/OMSO_39_2016_Saamebaro_120s.pdf?sequence=1

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 7.10.2021: *Sote-uudistus, yhdenvertaisuus*. [Verkkosivu]. [Viitattu 27.10.2021]. Saatavissa:

<https://thl.fi/fi/web/sote-uudistus/palvelujen-jarjestaminen/yhdenvertaisuus>